

Benjamin, Walter (2018). *Son Bakışta Aşk*. (haz. Nurdan Gürbilek çev. Ahmet Doğukan vd.) 8. baskı. İstanbul: Metis Yayınları

İnceleyen Mamika Yıldırım^{1*}

Geliş tarihi: 24.03.2020
Kabul tarihi: 01.06.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: 7 **Sayfa:** 455-460
Yıl: 2020 **Dönem:** Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 17%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Düzce Üniversitesi, Türkiye,
coskun_turk2007@hotmail.com
ORCID ID 0000-0003-3206-7026

* Sorumlu yazar

ÖZ

Walter Benjamin (1892–1940) Yahudi kökenli Alman bir filozof, edebiyat ve kültür eleştirmeni ve denemecidir. Benjamin Batı Marksizm'i ve Yahudi mistisizminin öğelerini birleştiren eklektik bir düşünürdü. Benjamin estetik teori, edebiyat eleştirisi ve tarihsel materyalizme önemli katkılar sağlamıştır. Onun bu kitabı bir edebiyat eleştirisi olarak Charles Baudelaire, Nikolay Leskov, Marcel Proust, Berthold Brecht ve diğerleri hakkındaki makaleleri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kitap inceleme, Walter Benjamin, Edebiyat eleştirisi, Charles Baudelaire, Nikolay Leskov.

Benjamin, Walter (2018). *Son Bakışta Aşk*. (ed. Nurdan Gürbilek trans. Ahmet Doğukan et. al). 8th Edition. İstanbul: Metis Publishing

Reviewed by Mamika Yildirim^{1*}

First received: 24.03.2020

Accepted: 01.06.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: 7

Pages: 455-460

Year: 2020

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 17%

¹ Düzce University, Turkey,

coskun_turk2007@hotmail.com

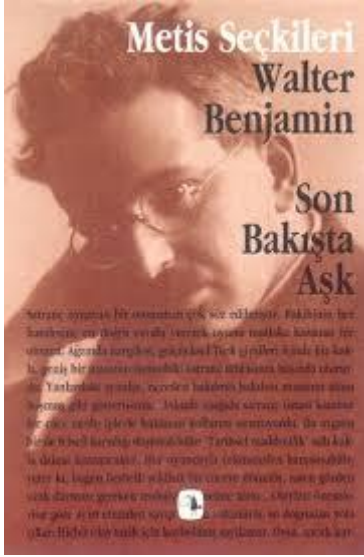
ORCID ID 0000-0003-3206-7026

* Corresponding Author

ABSTRACT

Walter Benjamin (1892–1940) was a German Jewish philosopher, literary critic, cultural critic and essayist. Benjamin was an eclectic thinker, combining elements of Western Marxism, and Jewish mysticism. Benjamin made influential contributions to aesthetic theory, literary criticism, and historical materialism. His work as a literary critic included essays on Charles Baudelaire, Nikolay Leskov, Marcel Proust, Berthold Brecht and so on.

Keywords: Book review, Walter Benjamin, Literary criticism, Charles Baudelaire, Nikolay Leskov.

GİRİŞ

Walter Benjamin'in (1892-1940) özellikle edebiyat eleştirisi ile ilgili yazılarının çevirilerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan *Son Bakışta Aşk* adlı eser, ilk kez ISBN13 978-975-342-010-5 numarası ile Metis yayınları arasında 1993 yılında basılmıştır. Bizim burada değerlendireceğimiz eser, Metis yayınları tarafından 2018'de basılan eserin sekizinci baskısıdır.

Walter Benjamin'in felsefe, yazın ve özellikle estetik alanındaki önemi 20. yüzyılın ikinci yarısında giderek artmıştır. Yapıtlarının temel sorunsalı sanatın yeni biçim ve işlevler kazandığı konusu ve bunun nasıl ele alınması gerektiğidir. Çünkü genel olarak bakıldığında sanat yapıtının teknik açıdan yeniden üretilebilir olması, sanatın biricikliğini ortadan kaldırır. Benjamin sanat yapıtının yitip giden bu özelliğini "aura" terimiyle kavramsallaştırmıştır. Benjamin, resim, müzik, heykel gibi tek ve asıl olanı temele alan bir sanat yapıtı ile fotoğraf, sinema, televizyon gibi çoğaltmaya yönelik tasarlanan sanat yapıtı arasında

ayrım yapılmıştır. Benjamin'in bu konuda geleneksel sanatın teknik yanını küçümsemediği, buna karşılık, tekniğe bağımlı olan sinemayı gereğinden fazla abarttığı belirtilmiştir. Burada sorgulanan şey daha ziyade teknik değişimin gerçekten ileri bir popüler sanata yol açıp açmayacağıdır. Eserlerinde, toplumdaki ortak değerlerin çözülmesiyle modern sanatta alegorinin gelişimi arasındaki ilişkiyi de incelemiştir. Kısaca sanatın yeni biçim ve işlev kazanması Benjamin'in eserlerinin başlıca konusu olmuştur. Siyasi anlamda da kurtuluşu giderek sosyalist devrimle özdeşleştirmiştir.

Değerlendirdiğimiz *Son Bakışta Aşk*, Benjamin'in özellikle edebiyatla ilgili denemelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Benjamin'in farklı dönem ve konularda yazdığı, farklı eserlerinde yer alan yedi denemesi ve Nurdan Gürbilek'in yazdığı sunuş yazısından oluşmaktadır.

"Sunuş" (s. 7-38) bölümünde Benjamin ve eserde yer alan yazılarla ilgili umumi bir değerlendirme yapılmıştır. Gürbilek'e göre genel olarak bakıldığında Benjamin I. ve II. Dünya Savaşı arasında yazdığından, yazıları aslında bir yönüyle bunalım çağıının ürünü olarak değerlendirilebilir. Yani onun yaşamı çağıının felsefesi, politik ve kültürel çatışmaları ile iç içe girmiş zorlu bir sürecin derin yoğunluğunun izlerini taşır. Bu izleri burada yer alan bazı yazılarında görmek de mümkündür.

Eserin ilk yazısı olarak seçilmiş olan "Tarih Kavramı Üzerine"de (s. 39-49) Benjamin, edebiyattan daha çok sosyal ve politik bazı değerlendirmelere ağırlık vermiştir. Marksizm'le karışık bir ilişkisi olmasına rağmen tarihsel maddeciliğin daima kazanacağını belirtir. Hatta tarihi maddecilik Benjamin'e göre "bugün şekilsiz bir cüceye dönmüş, gözden uzak durması gereken teolojiyi hizmetine aldığı her oyuncuyla çekinmeden karşılaşabilir" (s. 39). Marksist düşüncenin teolojik düşünceyle ilişki kurmasının istenmesi yazıldığı dönem göz önüne alındığında oldukça önemlidir. Fakat Benjamin'in felsefesindeki bu teolojik içeriği seküler bir boyutta algılamak da söz konusudur. Her halükârda bu düşünce teolojinin şifrelerinden oluştuğundan dolayı Benjamin'in olaylara yaklaşımının tam anlamıyla seküler olmadığını belirtmek gerekir. Yani teolojinin şifrelerinden oluştuğuna inanıyor ve teolojiyi biraz anlaşılabilir bir biçimde ters ve aynı anda doğaya özgü ve doğaüstü yorumların bulunduğu bir yer olarak görüyordu. Fakat son noktada onun için her şey maddi bir temele dayanmaktadır. Buna bağlı olarak Karl Marx'tan etkilenen tarihçilerin göz önünde bulundukları sınıf mücadelesi, oldukça kaba ve maddi şeyler için yapılan bir mücadeledir. İncelmiş ve manevi şeyler bunlar olmadan olamaz. Bunlar azimkârlıkta hayat bulan umut, cesaret, mizah ve kurnazlıktır. Tarihsel maddeciliği benimsemiş olan birisi, bu gözle görünmez dönüşümün farkında olmalıdır (s. 40-1). Yani maddecilikte maddi olmayan bir yön bulunmaktadır. Benjamin politikanın estetikleşmesi ya da estetiğin politikleşmesi alternatiflerini dile getirmeden önce, estetik radikal solla yollarını ayırmış yani devrimci bilinci araştırmak yerine, estetik dünyaya geri çekilmeyi tercih etmiştir. Bu yaklaşım tarzında emek kavramının ayrı bir yeri vardır ve farklı bir şekilde değerlendirilir. Şöyle ki, bugün emekten anlaşılan, doğanın sömürülmesi demektir. Doğa sömürüldükçe proletaryanın sömürüden kurtulduğu sanılır. Charles Fourier'nin alay edilen düşünceleri, bu pozitivist anlayışla karşılaştırıldığında, gayet makul görünür. Fourier'ye göre, toplumsal

emeğin uygun kullanımıyla geceler aydınlanacak, kutuplardaki buzlar eriyecek, deniz suyu tuzundan arınacak, yabani hayvanlar insanların hizmetine girecek. Bunlar doğayı sömürmekten öte doğada bulunan yaratıcı imkânları harekete geçirecek bir emeğe işaret eder. Yozlaştırılmış emekte sebil olan şey doğadır (s. 45).

Eserin ikinci yazısı olan “Tek Yönlü Yol” (s. 51-76) adlı deneme birbiriyle ilişkisiz aforizmaların bir araya getirilmesi gibi durmaktadır. Farklı konulara girilmesi denemeyi bir bütün olarak görmeyi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Benjamin’in bu yazısı aforizmalardan oluşturulmuştur diyebiliriz. Yazının içeriğinde bu tür ifadeleri bolca bulmak mümkündür. Örneğin; “Yağ makine için neyse, fikirler de toplumsal hayatın donanımı için odur” (s. 51) veya “deha zahmettir” (s. 52) veya “bir suçlunun öldürülmesi ahlaki olabilir fakat öldürmenin kendisinin meşrulaştırılması asla olamaz. Bütün insanlığa inayet Tanrı’dan gelir; devlet de onun vekilidir” (s. 73) aforizmaları gibi.

Bu bölümde geleceğe yönelik bazı kehanetlerde kendini göstermektedir. İnternete işaret eden şu cümleler gibi. “Şimdi her şey geleneksel biçimiyle kitabın sonunun geldiğine işaret etmektedir. Kitapta otonom bir varoluşu sürdürebileceği bir sığınak bulan yazı, reklamlar aracılığıyla genele teşmil ediliyor ve ekonomik hayatın aykırı kurallarına tabi kılmıyor. Gazeteler artık dikey olarak okunuyor. Film ve reklam basılı kelimeyi tamamen dik açıyla insanlara sunuyor. Çağımızın insanı kitabın kapağını açmadan, renkli, değişken, birbiriyle yarışan harflerin uçtuğu öylesine kesif bir durumla yakalanıyor ki, kitabın arkaik sükûnetine nerdeyse nüfuz edebilme şansı yok. Basılı malzeme her geçen yıl daha da artacak gibi görünüyor. Kartoreksler, üçboyutlu yazının fethedildiğinin bir işareti.” (s. 62-63). Bu ifadeler günümüzde özellikle popüler eserlerin niteliğini neredeyse bir asrı bulan bir zaman öncesinden görebildiğinin işaretlerini taşıyor.

Ayrıca denemede paylaşmanın ifade edilmesi mistik bir söylem içerisine yerleştirilmiş gibidir: “Münzeviler sade yiyecekleri seçerler. Çünkü yemenin hakkı ancak dostlar arasında verilebilir: Tadına varılabilmesi için yemeğin paylaşılması, bölüştürülmesi gerekir. Kiminle olduğu fark etmez. Eskiden sofradaki dilenci ziyafete zenginlik katardı. Asıl önemli olan sofradaki muhabbetten ziyade, paylaşma ve verme eylemidir” (s. 72-73). Mistik bir yoruma sahip olduğu söylenen Benjamin için bu normal bir durumdur. Farklı bir kültürel havzada yaşayan bizler içinde bunun önemli ve dini diyebileceğimiz bir anlamı vardır.

“Hikâye Anlatıcısı: Nikolay Leskov’un Eserleri Üzerine Düşünceler” (s. 77-100) adlı yazıda sadece Nikolay Leskov’un eserleri değil Batı tarihinde yer alan başka yazar ve eserlere de değinilmektedir. Yunan mitolojisi ile ilgili olarak anlatılan, yorumlanan konuları anlamak için konu hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Çünkü yazının başlığı her ne kadar Rus kökenli bir yazar olan Leskov hakkında ise de onunla ilgili bilinmesi gerekenler (s. 79)’a kadar ana hatlarıyla anlatılmış gibidir. Onun dışındakiler yan alanlar/konular gibi durmaktadır. Yazıda hiç yeri yokken hikâye, masal ve romanın farklılığına değinilmiş, hikâye ile masal büyük ölçüde özdeşleştirilmiştir. Hatta Benjamin bununla ilgili şöyle der; “Sonra ne oldu sorusu her hikâye için geçerlidir. Romanın ise sayfasının altına Son yazıldığında, okur hayatın anlamını sezmeye davet edildiği bu sınırdan bir adım bile öteye geçmeyi umamaz” (s. 92). Fakat baktığımızda “Masal anlatıcısı ilk gerçek hikâye anlatıcısıdır” (s. 94). Olayın böyle olmasının sebebi şudur: “Enformasyon veya bilişim sadece yeni olduğu zaman bir değer ifade eder, sadece o an yaşar. Fakat hikâye böyle değildir: Kendini tüketmeden, gücünü koruyarak yıllarca sonra bile harekete geçirebilir” (s. 83). Burada şunu da belirtmek gerekir ki denemede sıkça geçen “Enformasyon” kelimesi Türkçe karşılığı olan “bilgi” kelimesi ile ifade edilseydi daha doğru olurdu.

Eserin dördüncü yazısı olan “Proust İmgesi”nde (s. 101-115) Benjamin gibi 20. yüzyılın en önemli deneme yazarı ve romancılarından biri olan Marcel Proust hakkındaki değerlendirmeleri bulunmaktadır. Yazının önemi bugün için alanının önemli isimlerinden biri olan Benjamin’in kendi döneminde yaşayan ve yine alanında önemli bir yer edinmiş olan Proust’u değerlendirmesidir. Devlerin karşılaşması gürültülere neden olur ve yazıda bunu sezinlememize sebep olarak değerlendirmeleri görmek mümkün. Şöyle ki, Benjamin’e göre Proust’un her şeyde ve her yerde benzerlikler bulma isteği bulunmakta ve bu benzerlik bulma düşkünlüğü saplantılı bir haldedir (s. 104). Fakat asıl önemli olan şudur ki, Proust’un soluğu kesilircesine aradığı ve sınırsız bir çabayla istediği şey mutluluk arayışıydı (s. 103). Benjamin’in eleştirdiği asıl husus ise Proust’un eserlerinin içeriğidir.

Buna göre “Her şeyi parçalamak ve sonunda yazarın kendisini de gözyaşlarına boğması. Proust’ta ailenin ve kişiliğin bütünlüğü, toplumsal saygınlık ve cinsel ahlak, burjuvazinin özentileri bunların tamamı adeta yok olur gider. Bunların yeniden ortaya çıkıp aristokrasi tarafından devralınmaları ise yapıtın genel sosyolojik temasını içerir” (s. 107). Yazının önemi belirttiğimiz gibi diğer özelliklerinin yanında aynı zamanda bir edebiyat eleştirmenin eserlerinin bir başka eleştirmen tarafından ele alınması ve eleştirilmesidir. Yani eleştirmenin eleştirisinin eleştirisi.

“Baudelaire’de Bazı Motifler Üzerine” (s. 116-154) başlıklı yazıda bohem bir şair olarak değerlendirilen Charles Baudelaire’in genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Benjamin’e göre “Baudelaire’in geleceğin şairi olarak şiirlerindeki betimlenen Paris sokakları veya Dostoyevski’nin romanlarındaki karakterler ancak 20. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır” (s. 53). Baudelaire’de şiir, felsefe ve mitoslar iç içe verildiğinden Benjamin’e göre değişenin ne olduğunu niteleyebilmek kolay değildir. Bu durumda felsefeden yardım istenebilir fakat o zaman da ilginç bir durumla karşılaşılır. Çünkü 19. yüzyılın başından itibaren felsefe, uygar toplumların standartlaşmış, doğallığı yitirilmiş varoluşlarında gerçek bir deneyime ulaşmak için bir takım çabaya girişmiştir. Bunlar yaşam felsefesi ile ifade edilebilir. Bu çabalar, insanın toplum içindeki varoluşundan yola çıkmaz. Daha ziyade şiire, doğaya ve tercihen mitoslar çağına dayanmaya çalışırlar (s. 117). Fakat Baudelaire’de aksine sanatta modern olana hep bir yer verme çabası vardır. Bu teknik aletler açısından da böyledir, yaşam/sosyal koşullar tehdit edici olduğu gibi yanlış anlaşılan ilerlemelerin de sorumlusudur (s. 147). Baudelaire, modernliğin heyecanının bedelini Aura’nın parçalanması olduğunu belirtir ki, bu parçalanmayı onaylamak, oldukça pahalıya mal olmuştur. Fakat bir yönüyle bu şiirin yasasıdır (s. 154). Hatta Benjamin’e göre Baudelaire’in *Kötülük Çiçekleri* adlı kitabı, Avrupa’da etkisini duyuran son lirik yapıttır. Belirttiğimiz gibi her denemede başlıktan uzak konular ele alınmakta örneğin, bu yazıda Benjamin’inin Baudelaire’dan bahsetmesi beklenirken Proust’tan veya Poe’dan daha çok bahsetmektedir. Ayrıca Marksist düşünceye yer açmaya çalışmasını da buna ekleyebiliriz. Şöyle ki, Benjamin’e göre Marx, zanaatkârın emeğinin çeşitli anları arasındaki akıcı bağı vurgular ve bu boşuna değildir. Çünkü bu bağ, fabrika işçisinin karşısındaki kayan bantta, bağımsız bir şekilde, şeyleşmiş biçimiyle çıkar. Üzerinde çalıştığı nesne işçinin iradesinden bağımsızlaşır ve bu alanı aynı keyfilikle terk eder. Marx’a göre “Kapitalist üretimde genel ilke şöyledir: Çalışma koşulları işçiyi kullanır, işçi, çalışma koşullarını değil. Bu değerlendirme ilkin makineleşmeyle birlikte teknik anlamda elle tutulur bir gerçeklik kazanmıştır. İşçiler kendi hareketlerini bir otomatın sürekli aynı olan hareketiyle uyumlu şekilde makine kullanarak öğrenirler” (s. 136). Bu ifadeler günümüzdeki fabrikalarda veya kamu alanında çalışan insan kalabalığının tek örneğini ifade eder

Benjamin, George Simmel’den de bahseder ve şöyle der: “Büyük şehirlerde insanlar arasındaki ilişkide görme duymaya oranla daha çok önem kazanmıştır. Bunun nedeni, ulaşım araçlarıdır. 19. yüzyılda otobüs, tren, tramvay gibi ulaşım araçlarının gelişmesinden önce insanlar saatlerce konuşmadan birbirlerine bakma durumunda kalmamışlardı” (s. 151). Bu yazının içeriğinin tam olarak anlaşılması için öncelikle Baudelaire’in kendisi okunmalı, fakat bu da yeterli değil Henry Bergson, Edgar Alan Poe, Sigmund Freud, Paul Valery’nin görüşlerinin ve tarzlarının da bilinmesi gerekir. Aksi takdirde Benjamin’in eleştirilerinin niteliği tam olarak anlaşılabilir.

“Gerçeküstücülük: Avrupalı Aydının Son Fotoğrafı” (s. 155-168) adlı yazıda Benjamin gerçeküstücülüğün sadece bir sanat ya da şiir akımından ibaret olmadığını belirtir. Ona göre sanatın, estetiğin şaşkın haldeki şairin, ressamın, şaşıranın tepkisidir. Benjamin’in yakın arkadaşı ve basılmamış eserlerinin ölümünden sonra basımını gerçekleştiren Theodore Adorno açısından ise, hem gerçeküstücülük hem de Benjamin, dizginsiz bir öznelciliğe alan açarken, öznenin yorumlama sürecindeki etkin ve eleştirel rolünü ortadan kaldırma tehdidini içerir. Bu eleştiri daha ziyade Adorno ile Benjamin farklılığının bir yönünü de ifade etmektedir. Ayrıca büyük ölçüde Berthold Brecht’in de savunduğu gibi Benjamin’e göre yalnızca belirli bir dönemin belirli bir roman türünü gerçekçi olarak niteleyip model almak kendini biçimciliğe hapsetmektir. Benjamin denemede bahsettiği Lenin olduğu için Marx’ın en çok bilinen cümlesi olan “Din halkın afyonudur” sözünü Lenin’in sözü olarak ifade etmiştir (s. 157).

“Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine” (s. 169-183) adlı yazıda Benjamin, insanın tinsel yaşamının her dışavurumu bir dil olarak kavranabildiğini ve bu bağlamda dilin, teknik, sanat, hukuk ya da din gibi alanlarda bulunan, tinsel içeriği iletme ilkesi anlamına geldiğini belirtir. Hatta insan kendi tinsel özünü

dilinde iletir (s. 169, 171). Benjamin'e göre "dilin içeriği diye bir şey yoktur; iletim olarak ise dil tinsel bir özü, yani kendiliğinden iletilebilirliği iletir. Dilin kendisi, şeylerin kendisinde eksiksiz olarak dile getirilmemiştir. İnsan dilinde benzersiz olan, şeylerle arasındaki büyümlü ortaklığın maddesiz ve tümüyle tinsel olmasıdır; ses de bunun simgesidir. Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı'nın insana nefesini üflediğini söylerken dile getirdiği de bu simgesel olgudur: bu nefes aynı zamanda hem yaşam, hem tin, hem de dildir. Tanrı şeyleri adlarıyla bilenebilir yaptı. Şeyler yalnızca Tanrı katında özel adlara sahiptir. Çünkü Tanrı yaratıcı kelamında onları özel adlarıyla çağırıştır. İnsan dilinde ise şeyler fazlasıyla adlandırılmışlardır. İnsan, dillerinin şeylerin diliyle ilişkisinde adlandırılmak durumunda bunun daha da büyüyeceği kanaatindedir. Hatta dil her durumda yalnızca iletilebilir olanın iletilmesi değil, aynı zamanda iletilemez olanın da simgesidir" (s. 173-183). Bu ifadelerden hareketle Benjamin'in burada adeta bir tinsel dil kuramcısı olarak karşımıza çıkması söz konusudur.

Benjamin, her ne kadar bir filozof olarak değerlendirilse de bu eserde onun Tanrı'yla ilgili hükmünü verirken filozoftan ziyade bir teolog gibi hareket ettiğini belirtmemiz gerekir. Ayrıca Batı düşüncesinin temellerini oluşturan yazarların ve eserlerin çokça kullanılması bu eserler ve konular hakkında bilgi sahibi değilse okuyucunun ilgili metni anlamasını zorlaştıracaktır. Şöyle ki, en basitinden Homeros ve onun Yunan mitolojisiyle ilgili anlattığı pek çok kavram veya isim zikredilmektedir. Bu durum ilgili kültüre aşina olanlar için sorun teşkil etmemektedir. Çünkü başka eserlerde de bu ifadeler geçmiş ve konu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olunmuştur. Fakat Türk okuyucunun bunlara aşinalığı sınırlıdır. Tıpkı bir yabancı bu kültürün ortaya koyduğu bir eserde geçen Kaf Dağı, Anka Kuşu gibi kavramları anlamasının zor olması gibi. Metinler seçilirken ve bir araya getirilirken sanki içinde sanat ve edebiyattan bahsetmesi yeterli görülmüştür. Bu da eserin düşünülerek tasarlanan bir seçki değil daha ziyade rastgele oluşturulmuş bir yapı göstermesine sebep olmuştur. Ayrıca eserin farklı zamanlarda farklı mütercimler tarafından tercüme edilmesi sebebiyle tam bir dil bütünlüğünü sağladığını söylemek zordur. Türkçede yaygın olmayan rastlansal, nasirin sanatı, enterne edilmek gibi bazı kavramların kullanılması eserin üslubuna zarar vermiştir. Fakat her halükârda eser, Benjamin'in büyük ölçüde edebi yazılarının çevirisini bir bütün olarak içermesi açısından önemlidir.